

Universiteit
Leiden
The Netherlands

Dubbelspel: Zeeuwse lorrendraaiers en hun banden met de WIC

Negrón, R.

Citation

Negrón, R. (2021). Dubbelspel: Zeeuwse lorrendraaiers en hun banden met de WIC. *Tijdschrift Voor Zeegeschiedenis*, 40(2), 56-71. Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/4306380>

Version: Publisher's Version

License: [Leiden University Non-exclusive license](#)

Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/4306380>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

Dubbelspel

Zeeuwse lorrendraaiers en hun banden met de WIC¹

From its beginnings, the Dutch West India Company (West-Indische Compagnie, wic) was plagued with interlopers. Especially after the Spanish Succession (1701–1713), contraband trade expanded rapidly. Merchants from the Dutch province of Zeeland were particularly prominent in violating the wic monopoly. Various historians have tried to assess the scale of this illegal trade by the so-called *lorrendraaiers*. Ruud Paesie demonstrated that between 1674 and 1730, the lorrendraaiers were responsible for 800 to 850 ships that were destined for the contraband trade. A lacuna in current research about the lorrendraaiers is, however, the role of family networks in their smuggling practices. While historians have suggested that the contraband trade of Zeeland was related to family businesses, they fail to conclude the importance of the family networks of the lorrendraaiers as a whole. This article examines the role of family networks in the contraband trade of Zeeland between 1713 and 1720. With the use of different archival materials, the importance of family networks is revealed. I argue that by employing their family networks, the lorrendraaiers were not only able to double-cross the wic but could also prevent prosecution. This raises additional questions about the span of the lorrendraaiers networks and how they affected wic operations.

...wanneer den heer marquis is geseijlt naar Caep Bende alwaer hij eerst is gecomen den 22^e november ende aldaer maer heeft gevonden een lorrendraaijer, namentlijck het schip Vlissings Welvaren gecommandeert door capitein Jacob Quipin want het anders was twee dagen vertrocken geweest naer St. Thomas met sijne slaven.²

In de brief die hij in 1716 naar de West-Indische Compagnie (wic) stuurde, verhaalt kapitein Thomas van Seeratt (1676–1736) over de lorrendraaijer het *Vlis-*

1 Dit artikel is gebaseerd op mijn bachelorscriptie 'Het bloed spreekt: De Zeeuwse lorrendraaiers en hun banden met de wic, 1713–1720' (Universiteit Leiden 2018). Mijn dank gaat uit naar Jessica den Oudsten en het team van het NWO-project 'Exploiting the

Empires of Others', die eerdere versies van dit artikel van commentaar hebben voorzien, en Karwan Fatah-Black, die mijn bachelorscriptie heeft begeleid.

2 Nationaal Archief te Den Haag (NL-HANA), WIC, 1.05.01.02, inv.nr. 827, scan 105.

sings *Welvaren* die hij bij Kaap Bende (Cabinda, Angola) had opgemerkt. Kapitein Van Seeratt confisqueerde het schip en nam het mee naar Curaçao, waar hij middels een brief, waarvan hierboven een fragment, toestemming verzocht om het journaal en het negotieboek van de kapitein in beslag te nemen en hem onder ede te laten verklaren over zijn smokkelreis, zodat hij de wic 'geen leugenachtige praetjes' zou voordragen.³

Het woord 'lorrendraaier' werd vanaf de zestiende eeuw gebruikt om smokkelaars en hun smokkelschepen aan te duiden. Het woord is een samenvoeging van 'lorre', dat schelm betekent, en 'gaen draeyen', dat vluchten betekent.⁴ Het schip *Vlissing's Welvaren* was een lorrendraaier, omdat het de regels overtrad. De wic had bij haar oprichting in 1621 van de Staten-Generaal namelijk het alleenrecht op de scheepvaart en de handel in Afrika en het Atlantisch gebied verkregen. Dit betekende dat alleen de wic in deze gebieden handel mocht drijven. De handel van particuliere schepen uit de Republiek, zoals het *Vlissing's Welvaren*, werd beschouwd als smokkel en was dus illegaal.

Het waren voornamelijk Zeeuwen die het wic-monopolie gedurende de zeventiende en achttiende eeuw probeerden te omzeilen. Vooral na de Spaanse Successieoorlog (1701–1713) nam de Zeeuwse smokkelhandel, ofwel lorrendraaijerij, toe. Tijdens die oorlog hadden de Zeeuwen ongeveer 23 miljoen gulden verdiend met de kaapvaart, waarbij zij vijandelijke schepen buitmaakten.⁵ Na de oorlog zetten zij hun schepen in voor de smokkelhandel op West-Afrika en West-Indië, tot grote ergernis van de wic.⁶ Geregeld leidde dit tot geweldadige conflicten op zee, waarbij zowel de Zeeuwse smokkelschepen als de wic-schepen grote schade leden. Des te opvallender is het, dat veel Zeeuwse lorrendraaiers tegelijkertijd belangen hadden in de wic. Zo waren zij hoofdaandeelhouders, bewindhebbers, voorzitters van vergaderingen, of leveranciers. Dit levert vragen op over de werkwijze van de Zeeuwse lorrendraaiers. Hoe konden zij dit dubbelspel spelen en daarmee weggelopen?

De toch al niet omvangrijke literatuur over de Zeeuwse lorrendraaijerij besteedt weinig aandacht aan de familienetwerken van de lorrendraaiers. De familienetwerken geven niet alleen inzicht in de manier waarop de lorrendraaiers te werk gingen, maar laten ook zien waarom zij vrijwel nooit aansprakelijk werden gesteld voor hun dubbelspel. In dit artikel onderzoek ik daarom aan de hand van enkele voorbeelden hoe de Zeeuwse lorrendraaiers gebruikmaakten van hun familienetwerken bij hun smokkelhandel in wic-gebied tussen 1713 en 1720. Tijdens deze periode was de Zeeuwse smokkelhandel het meest omvangrijk. Door nieuwe maatregelen van de wic om de smokkel-

3 Ibidem, scan 106.

4 Ruud Paesie, *Lorrendrayen op Africa. De illegale goederen- en slavenhandel op West-Afrika tijdens het achttiende-eeuwse handelsmonopolie van de West-Indische Compagnie, 1700–1734* (Amsterdam 2008) 15.

5 Zeeuwse Ankers, 'Verhaal Kaapvaart:

expeditie en vendu', <http://www.zeeuwseankers.nl/nl-NL/verhaal/859/kaapvaart-expeditie-en-vendu> (geraadpleegd 16 december 2020).

6 Gerhard de Kok, *Walcherse ketens. De trans-Atlantische slavenhandel en de economie van Walcheren, 1755–1780* (Zutphen 2020) 28.

handel te bestrijden en door de oprichting van de Middelburgsche Commercie Compagnie (MCC) in 1720, waar vele lorrendraaiers bij betrokken waren, nam de Zeeuwse lorrendraaijerij daarna sterk af.

Dit artikel besteedt eerst aandacht aan de aantallen en de uitreding van de Zeeuwse lorrendraaiers, schetst vervolgens een beeld van de risico's van een smokkelreis, onderzoekt de banden van de Zeeuwse lorrendraaiers met de WIC, en richt zich ten slotte op het belang van familienetwerken in de Zeeuwse lorrendraaijerij. Aan de hand van archiefmateriaal van de WIC wordt het belang van familienetwerken in de vroegmoderne smokkelhandel op West-Afrika en het Atlantisch gebied aangetoond.

DE AANTALLEN EN DE UITREDING

Hoewel veel archiefmateriaal van de Zeeuwse lorrendraaiers verloren is gegaan, hebben enkele historici toch een schatting proberen te maken van de omvang van de Zeeuwse lorrendraaijerij. Zo schat Franz Binder het aantal smokkelschepen dat tussen 1710 en 1730 werd uitgereed op gemiddeld twaalf schepen per jaar, terwijl Henk den Heijer stelt dat er vanaf 1713 minstens twintig smokkelschepen per jaar vanuit Zeeland vertrokken.⁷ Ruud Paesie schat dat er tussen 1674 en 1730 ongeveer 800 tot 850 smokkelschepen zijn uitgereed, waarvan driekwart afkomstig was uit Zeeland.⁸ Het aantal slaafgemaakte Afrikanen dat de lorrendraaiers verscheepten was bijna gelijk aan dat van de WIC-kamer Zeeland: de lorrendraaiers verscheepten 44.500 slaafgemaakten, de WIC-kamer Zeeland 46.500.⁹

Voor het uitreden van een schip voor de vaart op West-Afrika en West-Indië was veel kapitaal nodig, rond 1750 gemiddeld zo'n 60.000 gulden.¹⁰ Het ontbrak de Zeeuwse lorrendraaiers na de Spaanse Successieoorlog echter niet aan kapitaal, vooral verdiend met de kaapvaart. Zo zouden de prijzen van de schepen van Pieter de la Rue (1663–1722) en Hermanus van de Putte (1661–1724) respectievelijk ten minste 868.879 en 1.825.089 gulden hebben opgebracht.¹¹ Die schepen konden vervolgens na de oorlog meteen worden ingezet voor de smokkelhandel, als dat al niet eerder was gebeurd. Zo is van sommige lorrendraaiers bekend dat zij ook hiervoor al met hun schepen illegaal handel

7 Henk den Heijer, 'Zeeuwse smokkelhandel op West-Afrika (1674–1730)', *Tijdschrift voor Zeegegeschiedenis* 16:2 (1997) 151–153. Geciteerd uit Franz Binder, 'Die Goldeinfuhr von der Goldküste in die Vereinigten Provinzen' in: H. Kellenbenz (ed.), *Precious Metals in the Age of Expansion* (Stuttgart 1981) 142–143; Henk den Heijer, *Goud, ivoor en slaven. Scheepvaart en handel van de Tweede Westindische Compagnie op Afrika, 1674–1740* (Zutphen 1997) 265.

8 Paesie, *Lorrendrayen op Africa*, 330.

9 De Kok, *Walcherse ketens*, 28.

10 Ibidem, 75. Vandaag de dag zou dat zo'n 65.000 euro zijn geweest. IISG, 'Waarde van de gulden versus de Euro', <https://iisg.amsterdam/nl/onderzoek/projecten/hpw/calculate.php> (geraadpleegd 24 augustus 2021).

11 J.Th.H. Verhees-Van Meer, *De Zeeuwse kaapvaart tijdens de Spaanse Successieoorlog, 1702–1713* (Middelburg 1986) 149, 153.

dreven in wic-gebied. Het eerste smokkelschip dat Van de Putte zou hebben uitgereed was de *Dolphijn*, waar hij in 1702 een kaperbrief voor aanvroeg.¹² Met deze kaperbrief kreeg de kapitein van de *Dolphijn* toestemming om vijandelijke schepen buit te maken. Van de Putte zette het schip echter niet in voor de kaapvaart, maar voor de smokkelhandel. De kaperbrief diende hier dus als dekmantel.

Het kapitaal dat nodig was om een schip uit te reden werd gebruikt om schepen aan te kopen of te laten bouwen,¹³ het vooruitbetalen van de bemanning, victualie (voor de bemanning en de slaafgemaakten aan boord), het cargazoën (de handelsgoederen), verzekeringen, fiscale lasten, kosten voor sjouwers, en kosten voor andere dienstverleners.¹⁴ Het uitreden van schepen vereiste naast voldoende kapitaal ook specialistische kennis over de markten in West-Afrika en in de koloniën in West-Indië, en bovendien een betrouwbaar netwerk van correspondenten.¹⁵

Dit betekende dat er naast de reders zelf ook talloze andere mensen betrokken waren bij de uitreding van een schip bestemd voor de smokkelhandel. De uitreding vond dan ook in alle openheid plaats.¹⁶ De Zeeuwse steden waren bovendien relatief klein. Zo hadden Middelburg en Vlissingen begin achttiende eeuw respectievelijk ongeveer 30.000 en 6.000 inwoners.¹⁷ Het is dus aanneemelijk dat van de meeste lorrendraaiers bekend was wie zij waren. Toch grepen de Zeeuwse stadsbesturen vrijwel nooit in. Toen de Heren Tien besloten om in iedere kamer een bewindhebber aan te stellen die belast werd met het opsporen van lorrendraaiers, veroorzaakte dit grote ophef bij de Zeeuwen. De stadsbesturen weigerden mee te werken.¹⁸

De weerstand van de Zeeuwse stadsbesturen is te verklaren. De stadsbesturen bestonden namelijk uit mannen die belangen hadden in de smokkelhandel. Zo was lorrendraaiër Nicolaas van Hoorn maar liefst veertien keer burgemeester van Vlissingen. Hij zat 63 jaar in het Vlissingse stadsbestuur en had sinds 1709 zitting in de Staten-Generaal.¹⁹ Ook de eerdergenoemde Hermanus van de Putte was betrokken bij de Zeeuwse politiek. Hij maakte deel uit van de vroedschap van Middelburg en werd in 1721 verkozen tot burgemeester.²⁰ Van Hoorn en Van de Putte waren niet de enige lorrendraaiers met politieke functies. Van maar liefst veertig regenten is aangetoond dat zij betrokken waren bij de smokkelhandel.²¹ Het is dus niet opmerkelijk dat de Zeeuwse steden geen enkele behoefte hadden om de smokkelhandel aan te pakken.

12 Ibidem, 147, 153. Pieter de la Rue stond overigens ook borg voor dit schip.

13 De kosten voor schepen moeten in het geval van de lorrendraaiers lager hebben uitgepakt, aangezien zij vaak al schepen bezaten door de kaapvaart.

14 De Kok, *Walcherse ketens*, 67.

15 Ibidem, 37.

16 Den Heijer, *Goud, ivoor en slaven*, 265.

17 Jonathan Israel, *The Dutch Republic. Its*

Rise, Greatness, and Fall, 1477–1806 (Oxford 1995) 1007; De Kok, *Walcherse ketens*, 56. Ter vergelijking: Amsterdam had rond dezelfde tijd circa 220.000 inwoners.

18 Den Heijer, *Goud, ivoor en slaven*, 268.

19 Paesie, *Lorrendrayen op Africa*, 95–101.

20 Ibidem, 95.

21 Ibidem, 101; Den Heijer, *Goud, ivoor en slaven*, 268–269.

Gezicht op Middelburg. Ets door Giuseppe Filosi, 1742. AMSTERDAM, RIJKSMUSEUM

DE REIS EN DE RISICO'S

Enkele Zeeuwse smokkelschepen werden in West-Afrika opgemerkt door de wic.²² Door de grote concurrentie tussen slavenhandelaren en het beperkte aanbod van slaafgemaakten, moesten schepen meerdere handelsposten afgaan, waardoor zij zich lange tijd aan de West-Afrikaanse kust bevonden. Gemiddeld duurde de inkoop van slaafgemaakte mensen aan de West-Afrikaanse kust wel 7,5 maand.²³ Dit maakte de smokkelschepen uitermate kwetsbaar.²⁴ De wic patrouilleerde langs de kust namelijk met zogenaamde kruisers, die opdracht hadden de lorrendraaiers op te brengen. Wanneer een lorrendraaijer veroverd was, werd het schip naar een Nederlandse haven of een fort op de Afrikaanse kust gebracht, waar het werd geconfisqueerd, zoals het *Vlissing Welvaren* uit de inleiding overkwam.

Op het schenden van het wic-monopolie stonden hoge straffen. Volgens een plakkaat van de Staten-Generaal uit 1680 was de straf voor het smokkelen binnen wic-gebied eeuwige verbanning uit de Republiek en confiscatie van

22 Paesie, *Lorrendrayen op Africa*, 403.

23 W.S. Unger, 'Bijdragen tot de geschiedenis van de Nederlandse slavenhandel. II. De slavenhandel der Middelburgsche Commercie Compagnie, 1732-1808', *Economisch-Historisch*

Jaarboek 28 (1961) 39.

24 Ann M. Carlos en Jamie Brown Kruse, 'The decline of the Royal African Company', *The Economic History Review* 49:2 (1996) 305.

alle bezittingen, en sinds dat jaar ook 'de straffe tot doots.'²⁵ Toch werden de lorrendraaiers vrijwel nooit vervolgd.²⁶ Sterker nog, de wic bood bemanningsleden van lorrendraaiers geregeld een baan aan bij de compagnie. Door een chronisch tekort aan gekwalificeerd personeel had de wic soms geen andere keus dan lorrendraaiers in dienst te nemen.²⁷

Tussen 1714 en 1725 werden er 27 Zeeuwse smokkelschepen door de wic opgebracht, een groot verlies voor de Zeeuwse lorrendraaiers. Maar de Zeeuwse smokkelschepen vochten ook terug en brachten de wic-kruisers op hun beurt grote schade toe. De meeste vijandige smokkelschepen werden uitgereed door Pieter de la Rue, Hermanus van de Putte, en Hermanus Christiaensen (1681-1723).²⁸ Jaarlijks zouden zij meerdere zwaarbewapende schepen hebben uitgereed, die veelal de confrontatie met de wic-kruisers aangingen. Zo brachten de twee smokkelschepen van Pieter de la Rue, de *Jager* en de *Verzulde Vrijheit*, de wic-kruiser de *Faam* in 1718 tot zinken bij de Angolese kust, waarbij bijna de gehele bemanning omkwam. De twee schepen van De la Rue voeren verder naar Sint Eustatius, waar zij eveneens het gevecht aangingen met de wic. Na deze confrontatie verkochten zij uiteindelijk de slaafgemaakten op de omringende Franse en Engelse eilanden.²⁹

Het is bekend dat Zeeuwse lorrendraaiers vaak Sint Eustatius aandeden.³⁰ Omdat de wic niet aan de vraag naar slaafgemaakten kon voldoen, werden de lorrendraaiers daar veelal met open armen ontvangen.³¹ Wanneer zij toch werden opgemerkt door de wic, zoals de twee lorrendraaiers van De la Rue, voeren zij door naar de omliggende Franse en Engelse eilanden, waar zich andere potentiële kopers bevonden.³² Op Saint Thomas, een Deens eiland naast Sint Eustatius, verhandelden de lorrendraaiers begin achttiende eeuw zelfs meer slaafgemaakten dan de Deense West-Indische Compagnie.³³ De onstabiele aanvoer van slaafgemaakten door de wic en de grote buitenlandse vraag maakten dat de lorrendraaiers zonder veel tegenwerking hun gang konden gaan. Bovendien verkochten de lorrendraaiers slaafgemaakten twintig procent goedkoper dan de wic en de East India Trading Company (EIC).³⁴

De eerdergenoemde confrontatie tussen de twee lorrendraaiers en wic-kruiser de *Faam* in 1718 veroorzaakte grote ophef bij de wic, die er bij de

25 Cornelis Cau, *Groot Placaet-Boeck vervattende placaten, ordonnantien ende edicten van de Hoogh Mogende Heeren Staten Generael der Vereenighde Nederland: ende van de Ed. Groot Mog. Heeren Staten van Hollandt ende West-Vrieslandt; mitsgaders van de Ed. Mog. Heeren Staten van Zeelandt. Deel II* ('s Gravenhage 1683) 246.

26 Den Heijer, *Goud, ivoor en slaven*, 266, 268.

27 Paesie, *Lorrendrayen op Africa*, 282.

28 Ibidem, 165.

29 Henk den Heijer, 'Zeeuwse smokkelhandel op West-Afrika (1674-1730)', *Tijdschrift voor*

Zeegeschiedenis 16:2 (1997) 151-153; Paesie, *Lorrendrayen op Africa*, 376-377.

30 Johannes M. Postma, *The Dutch in the Atlantic Slave Trade, 1600-1815* (Cambridge 1990) 82.

31 W.R. Menkman, *De Nederlanders in het Caraïbische Zeegebied, waarin vervat de geschiedenis der Nederlandsche Antillen* (Amsterdam 1942) 119.

32 Den Heijer, 'Zeeuwse smokkelhandel op West-Afrika', 150-151.

33 Paesie, *Lorrendrayen op Africa*, 248.

34 Ibidem, 251.

Staten-Generaal op aandrang om de bemanning en reders strafrechtelijk te vervolgen en de stadsbesturen in Zeeland te dwingen om de lorrendraaijrij tegen te gaan.³⁵ Op 29 juni 1719 verstuurde de wic-kamer Zeeland een brief naar de Kamer Amsterdam, waarin gemeld werd dat de twee smokkelschepen waren uitgereed door Pieter de la Rue.³⁶ De bewindhebbers van de Kamer Amsterdam openden de brief enkele dagen later. In de notulen is te lezen dat

als boekhouder van beijde de bewuste lorrendraaijers schepen [...] aldaar bekend is de heer Pieter de la Rue, dog dat om sijne medereeders te noemen een sake is die met geen sekerhijt kan geschieden, kunnende haar Edele in het generael alleen seggen berigt te zijn deselve zoo in Holland als in Zeeland te woonen.³⁷

Met andere woorden, de Kamer Zeeland bevestigde dat de reder van de smokkelschepen Pieter de la Rue was, maar kon, of wilde, geen uitspraken doen over andere betrokkenen.

Uit onderschepte brieven tussen de kapiteins bleek dat zij hun handelen wilden rechtvaardigen door te zeggen dat zij de *Faam* hadden aangezien voor een zeerover. De wic geloofde er niets van, maar toch werden de kapiteins niet vervolgd, omdat zij door de Zeeuwse stadsbesturen werden beschermd.³⁸ Bij hun aankomst in Zeeland werden zij naar verluidt met gejuich ontvangen, omdat het hen gelukt was de wic zoveel mogelijk schade toe te brengen.³⁹

BANDEN MET DE WIC

Ondanks dat zij de wic grote schade toebrachten, waren de lorrendraaijers op verschillende manieren betrokken bij de wic, bijvoorbeeld als leveranciers. Zo was Hermanus van de Putte sinds 1709 eigenaar van de buskruitmolen de *Grenadier*, die grote hoeveelheden buskruit leverde aan de wic en de admiraliteit.⁴⁰ De lorrendraaijers waren ook aandeelhouders en bewindhebbers. Iedereen die geïnteresseerd was kon investeren in de wic door aandelen te kopen, die verhandeld werden op de beurs. Net zoals de voc was de wic verdeeld in kamers, en men kon aandelen kopen van iedere kamer.⁴¹ De Kamer Zeeland bestond uit de steden Middelburg (bestuurscentrum), Vlissingen, Veere en Tholen.⁴²

35 Ibidem, 65.

36 NL-HaNA, WIC, 1.05.01.02, inv.nr. 745, 29 juni 1719, scan 165.

37 Ibidem, inv.nr. 374, 4 juli 1719, scan 163.

38 Paesie, *Lorrendrayen op Africa*, 166–167.

39 Den Heijer, 'Zeeuwse smokkelhandel op West-Afrika', 153.

40 Ibidem, 94, 103.

41 De wic was verdeeld in vijf kamers: Amsterdam, Zeeland, Maze (Rotterdam), Stad en Lande (Groningen), en Noorderkwartier (Hoorn).

42 NL-HaNA, WIC, 1.05.01.02, inv.nr. 1245.

Om hoofdparticipatant te kunnen zijn van de wic-kamer Zeeland was een minimaal aandelenpakket met een waarde van ongeveer 466 Vlaamse ponden vereist, omgerekend zo'n 2.800 gulden destijds.⁴³ De Kamer Zeeland mocht zes bewindhebbers aanstellen, die uit de groep hoofdparticipanten werden gekozen. De bewindhebbers werden voor het leven benoemd en gaven alleen hun zetel op als hun gezondheid het uitoefenen ervan niet meer toeliet, of wanneer zij een andere functie kregen die niet verenigbaar was met het bewindhebberschap.⁴⁴ Het was bijvoorbeeld niet toegestaan om zowel bewindhebber van de wic als van de voc te zijn.

Hoofdparticipanten hadden dus een kans om als bewindhebber de Kamer te besturen en konden daardoor grote invloed uitoefenen. Dat hadden sommige lorrendraaiers vanaf de oprichting van wic in 1621 al door. Onder de eerste bewindhebbers van de Kamer Zeeland bevonden zich onder andere de lorrendraaiers Pieter Boudaen Courten en Cornelis Lampsins.⁴⁵ Burgemeester Abraham Duvelaer, die nauw verwant was aan de lorrendraaiersfamilie Tulleken, was bewindhebber van 1717 tot zijn dood in 1724. De schoonzoon van Pieter de la Rue, Samuel Radermacher, werd in 1721 bewindhebber, en de zoon van Hermanus van de Putte, Cornelis, was bewindhebber van 1718 tot 1730.⁴⁶ Als bewindhebbers hadden deze mannen toegang tot waardevolle informatie over de bedrijfsvoering van de wic, waaronder het beleid tegen lorrendraaiers, dat van belang kon zijn voor hun smokkelpraktijken.⁴⁷

De hoofdparticipanten van de wic-kamer Zeeland vergaderden meerdere keren per jaar, in sommige jaren zelfs meerdere keren per maand. Dankzij de bewaard gebleven presentielijsten van de hoofdparticipantenvergaderingen weten we wie daar aanwezig waren.⁴⁸ Van het merendeel van de aanwezigen is bekend dat zij eveneens betrokken waren bij de smokkelhandel. Namen die veel voorkomen op de lijsten zijn Hermanus Christiaensen, Daniël Tulleken, Isaïc Tulleken, Hendrik Somer Tulleken, Samuel Radermacher en Abraham Duvelaer.⁴⁹ Op 28 december 1714 waren er bijvoorbeeld 33 hoofdparticipanten aanwezig, van wie er in ieder geval tien bekende lorrendraaiers of directe familieleden waren.⁵⁰ Op elke vergadering was ongeveer een derde deel van de aanwezigen verwant aan of zelf lorrendraaiers.

Pieter de la Rue was tussen 1713 en 1720 bijna altijd aanwezig bij de vergaderingen van de hoofdparticipanten. Hij wordt tevens verscheidene malen

43 Den Heijer, *Goud, ivoor en slaven*, 48. In dit gehele artikel zijn Vlaamse ponden omgerekend naar guldens met een koers van 1:6. Vandaag de dag zou dat zo'n 28.000 euro zijn geweest. IISG, 'Waarde van de gulden versus de Euro', <https://iisg.amsterdam/nl/onderzoek/projecten/hpw/calculate.php> (geraadpleegd 24 augustus 2021).

44 Den Heijer, *De geotrooieerde compagnie*, 117-119.

45 Menkman, *De Nederlanders in het Caraïbi-*

sche Zeegebied, 29.

46 NL-HaNa, wic, 1.05.01.02, inv.nr. 767.

47 W. Veenstra, *Tussen gewest en Generaliteit: staatsvorming en financiering van de oorlog te water in de Republiek der Verenigde Nederlanden, in het bijzonder Zeeland, 1586-1795* (Zutphen 2014) 192.

48 Zeeuws Archief te Middelburg (NL-ZA), 255, inv.nr. 80.

49 Ibidem.

50 Ibidem, 28 december 1714.

aangeduid als president (voorzitter). Dit betekende dat hij de vergaderingen kon sturen en misschien wel de gespreksonderwerpen kon bepalen om daar zoveel mogelijk waardevolle informatie uit te halen voor de lorrendraaij. Hermanus van de Putte was ook hoofdparticipant van de wic met aandelen van bijna vijfhonderd Vlaamse ponden, maar kwam niet naar de vergadering van hoofdparticipanten.⁵¹

Ook meerdere leden van de lorrendraaiersfamilie Christiaensen waren hoofdparticipanten van de wic, namelijk François, Cornelis, Hermanus, en Catharina Elisabeth.⁵² François had aandelen voor ruim 700 Vlaamse ponden, en Cornelis en Catharina Elisabeth beiden voor 500 Vlaamse ponden.⁵³ Hermanus kwam met regelmaat opdagen bij de vergaderingen.⁵⁴ Hij verhoogde zelfs de waarde van zijn aandelen in 1717 van 500 naar meer dan 1000 Vlaamse ponden. Omdat de aandelen van François nog op zijn naam stonden in dat jaar, kunnen we ervan uitgaan dat zijn boedel na zijn overlijden in 1709 nog steeds niet verdeeld was en Hermanus dan ook geen aandelen van zijn vader had geërfd. Waarschijnlijker is dat zowel Catharina Elisabeth en Hermanus aandelen erfden van Cornelis, die in 1713 was overleden.

De enige lorrendraaij die in datzelfde jaar een waardestijging in zijn aandelen liet zien, was Daniël Tulleken, wiens aandelenpakket van 500 naar 1500 Vlaamse ponden steeg.⁵⁵ Het is niet bekend of Daniël ook aandelen had geërfd. Daniël, Pieter, Isaïc, Ambrosius en Hendrik Somer waren allen hoofdparticipanten en hadden aandelen van 500 Vlaamse ponden.⁵⁶ Daniël en Isaïc waren dikwijls aanwezig op de vergaderingen van hoofdparticipanten, vaak samen en in gezelschap van familielid Abraham Duvelaer.⁵⁷ Als Daniël en Isaïc er niet waren, was Hendrik Somer steeds wel aanwezig. Een enkele keer waren ze zelfs alle drie op een vergadering aanwezig.⁵⁸ Er was dus altijd wel iemand uit de familie Tulleken die wist wat er op de vergaderingen van de hoofdparticipanten was besproken. Hendrik Somer werd in 1727 bewindhebber van de wic, een functie die hij elf jaar lang vervulde. Daarna werd hij bewindhebber van de voc.⁵⁹

De meeste lorrendraaiers investeerden het minimale bedrag om hoofdparticipant te worden, of enkele Vlaamse ponden meer. Vanuit financieel oogpunt

51 NL-HANA, WIC, 1.05.01.02, inv.nr. 1245, Middelburg, folionr. 211; NL-ZA, 255, inv.nr. 80.

52 Om welke Catharina Elisabeth het hier gaat, de zus of de dochter van Hermanus, is niet duidelijk.

53 NL-HANA, WIC, 1.05.01.02, inv.nr. 1245, Middelburg, folionr. 206.

54 *Ibidem*; NL-ZA, 255, inv.nr. 80.

55 NL-HANA, WIC, 1.05.01.02, inv.nr. 1245, Middelburg, folionr. 233.

56 *Ibidem*, Middelburg, folionrs. 186, 214, 217, 233; Vlissingen, folionr. 30; Veere, folionr. 79.

57 NL-ZA, 255, inv.nr. 80. Op de vergade-

ring van 30 december 1716 waren de onder andere de volgende personen aanwezig: Pieter de la Rue, Daniël Tulleken, Carel van de Putte, Isaïc Tulleken, Johan de Mauregnault, burgemeester Van Citters, Samuel Radermacher, Appolonius Lampsins, Pieter Sandra, bewindhebber Hugronje, de Heer van Ockerse, burgemeester Duvelaer (Abraham) en Hermanus Christiaensen. In totaal waren er 38 aanwezigen.

58 *Ibidem*, 24 juli 1720.

59 NL-HANA, WIC, 1.05.01.02, inv.nr. 767.

was het ook niet verstandig om meer in de compagnie te investeren. In 1674 was de wic na jarenlange financiële problemen al eens failliet gegaan, en ook de jaren daarna was de compagnie weinig winstgevend. Vanaf 1686 leed de wic alleen maar verlies.⁶⁰ Tussen 1713 en 1722 werd een recordverlies van vier miljoen gulden geleden en kelderde de koers van de aandelen.⁶¹ In 1714 deden de bewindhebbers zelfs een poging om de wic te laten samensmelten met de voc. Het zou gaan om een overname van de compagnie door de voc, of een flinke donatie van de voc. Maar zowel de voc als de Staten-Generaal wezen het plan af.⁶²

Hoewel de lorrendraaiers niet konden voorspellen hoeveel hun aandelen waard zouden worden, moet het ook voor hen duidelijk zijn geweest dat de wic niet winstgevend was. Het is daarom aannemelijk dat de lorrendraaiers geen aandelen hadden om mee te delen in de winst van de compagnie, maar om informatie te vergaren. Aangezien de wic het monopolie had op de slavenhandel, was informatie over de compagnie en haar beleid tegen de smokkelhandel voor de lorrendraaiers waardevol. Daarnaast zou het bezit van wic-aandelen een goede dekmantel kunnen zijn geweest. Door zich aan te sluiten bij en te investeren in de wic werd de indruk gewekt dat men er belang bij had dat de compagnie goed draaide. Smokkelhandel (en daarmee het omzeilen van het monopolie van de compagnie) droeg daar juist niet aan bij.

FAMILIENETWERKEN

Het blijft de vraag hoe de Zeeuwse lorrendraaiers dit dubbelspel konden spelen, aangezien de uitreding van de smokkelschepen in alle openheid plaatsvond en soms zelfs bekend was wie de reders waren. Een belangrijke verklaring moet worden gezocht in de familienetwerken van de Zeeuwse lorrendraaiers. Het belang van familienetwerken in de vroegmoderne Republiek is door verschillende historici reeds aangetoond. Een goede huwelijkspolitiek kon niet alleen het aanzien en kapitaal van de familie vergroten, maar gaf ook toegang tot de privileges van de aangetrouwde familie en zorgde voor politieke steun.⁶³ Dit laatste was zeker van groot belang voor de Zeeuwse lorrendraaiers. Wanneer informatie over een smokkelreis werd onderschept of wanneer

60 Henk den Heijer, *De geschiedenis van de WIC* (Zutphen 2002) 185.

61 Ibidem, 177.

62 Ibidem.

63 Julia Adams, 'The familial state: Elite family practices and state-making in the early modern Netherlands', *Theory and Society* 23 (1994) 509; M.R. Prak, *Gezeten Burgers. De elite in een Hollandse stad, 1700-1780* (Amster-

dam 1985) 150-151; J. Pollmann, 'Dienst en Wederdienst. Patronage en de kunst van het netwerken in het ancien régime' in: W. Frijhoff en L. Wessels (eds.), *Veelvormige Dynamiek. Europa in het ancien régime, 1450-1800* (Amsterdam 2006) 229-230; L. Kooijmans, *Vriendschap. En de kunst van het overleden in de zeventiende en achttiende eeuw* (Amsterdam 2016) 45.

een smokkelschip door de wic was opgebracht, was politieke steun essentieel belang. Tegelijkertijd was het belangrijk dat informatie over gedane of toekomstige smokkelreizen zo veel mogelijk binnen het netwerk van de smokkelaars in kwestie bleef.

Het valt op dat de Zeeuwse lorrendraaiers veelal in familieverband opereerden. Er bestonden niet alleen samenwerkingsverbanden tussen vaders en zonen, maar ook tussen zwagers, en zelfs tussen zwagers van zwagers. Lorrendraaiers trouwden vaak met dochters of zussen van andere bekende lorrendraaiers, waardoor een uitgebreid smokkelnetwerk ontstond. De volgende voorbeelden van de lorrendraaiersfamilies Tulleken, De la Rue, Christiaensen, en Van de Putte illustreren het belang van familienetwerken in de Zeeuwse lorrendraaijerij.

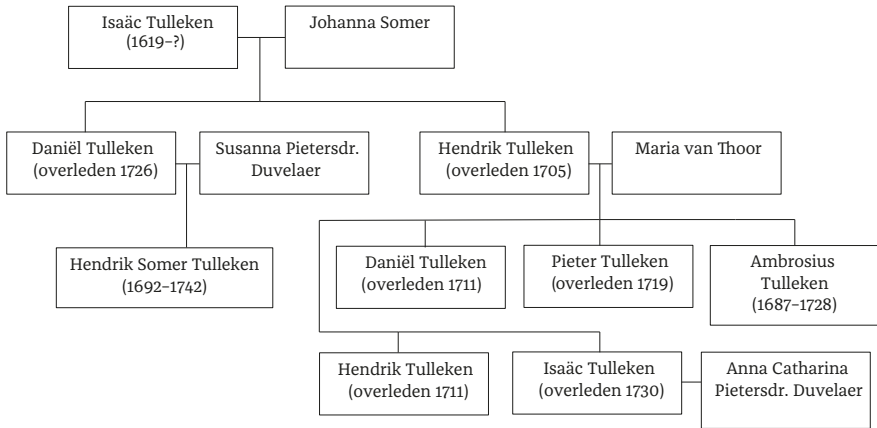
Van de familie Tulleken (figuur 2) is bekend dat verscheidene leden op grote schaal in de lorrendraaijerij samenwerkten. De smokkelhandel begon met de broers Daniël Tulleken (ovl. 1726) en Hendrik Tulleken (ovl. 1705). Na de dood van Hendrik Tulleken volgden zijn kinderen het voorbeeld van hun oom Daniël. Zij stonden niet alleen borg voor smokkelschepen, maar reedden zelf ook verscheidene schepen uit. Zo was Isaïc Tulleken (ovl. 1730) in 1715 partenreder van de slavenhaler de *Anna Catharina*, waar ook broers Pieter en Ambrosius Tulleken (1687-1728) en oom Daniël Tulleken belangen in hadden. Ambrosius was tussen 1712 en 1713 boekhouder van het schip; Isaïc in 1715.⁶⁴ De *Anna Catharina* werd in 1715 door de wic-kruiser de *Faam* opgebracht, samen met nog drie andere smokkelschepen. Voor de wic was dit een grote overwinning. De schepen hadden een totale waarde van ruim 90.000 gulden.⁶⁵ Op 11 november 1715 verstuurde directeur-generaal Hieronimus Haring vanuit Elmina een brief naar de Kamer Amsterdam, waarin hij de Kamer informeerde over de

progressen [die] het kruijsscip de Faam 't zeeders ons jongste schrijvens heeft gemaakt, met het nemen van vier lorrendraaiers, alle zonder resistentie veroverd, daar van de eerste genaamt Deinsvliet, [...] de tweede de Juffrouw Maria, [...] de derde het Herstel van Zeeland, [...] en de laaste d'Anna Catarina, [...] nu hernaamt Fida, [...], met welke avance wij d'eer hebben U Edele Grootagtbaare te feliciteren.⁶⁶

Door huwelijkspolitiek waren de Tullekens driedubbel verwant aan de invloedrijke familie Duvelaer. Zo was Isaïc Tulleken getrouwd met Anna Catharina Duvelaer, de zus van Middelburgse burgemeester Abraham Duvelaer. Zijn oom Daniël Tulleken was getrouwd met Susanna Duvelaer, en de weduwe van Hendrik Tulleken jr. (ovl. 1711) hertrouwde met leden van de

64 Paesie, *Lorrendrayen op Africa*, 99, 378.
65 Ibidem, 61; NL-HaNA, wic, 1.05.01.02, inv.nr. 485, 11 november 1715, scan 518.

66 NL-HaNA, wic, 1.05.01.02, inv.nr. 485, 11 november 1715, scan 518.

Figuur 2: Stamboom van de familie Tulleken. Bron: Van der Bijl, *Idee en Interest*, bijlage xii.

families Duvelaer en Hugronje.⁶⁷ De families Duvelaer en Hugronje waren sterk vertegenwoordigd in de Zeeuwse politiek en waren nauw betrokken bij de wic en de voc. De nauwe banden met de Duvelaers en de Hugronjes bood de Tullekens politieke steun en verschaftte hun toegang tot informatie over de genoemde handelscompagnieën.

Een ander voorbeeld van verwantschap tussen verschillende lorrendraaiersfamilies is het familienetwerk van De la Rue, Christiaensen, en Van de Putte, die door huwelijkspolitiek zowel direct als indirect aan elkaar verwant waren. De bovengenoemde Pieter de la Rue (1663-1722) was samen met zijn broer Hendrik de la Rue (ovl. 1704) al vóór de Spaanse Successieoorlog actief in de smokkelhandel (figuur 3). Ze vroegen commissiebriefven aan voor hun kaperschepen, die zij vervolgens inzetten voor de illegale vaart op West-Afrika en de koloniën in het Caribisch gebied.⁶⁸ Pieter de la Rue was boekhouder van ten minste negen smokkelschepen, was partenreder van smokkelschepen van andere lorrendraaiers en behoorde tot de grootste opkopers op de veilingen van de goederen die terugkwamen met de smokkelschepen.⁶⁹ Bovendien had hij belangen in de buskruitmolen de *Eendracht*.⁷⁰ Ook vele andere lorrendraaiers hadden belangen in de buskruitfabricage. Enkelen waren zelfs eigenaren van buskruitmolens, zoals Hermanus van de Putte, die in 1709 toestemming kreeg om de buskruitmolen de *Grenadier* te bouwen.⁷¹

De dochter van Pieter de la Rue, Maria Elisabeth de la Rue, trouwde in 1721 met Samuel Daniëls Radermacher (1693-1761). Dit was een belangrijke relatie. Radermacher was bewindhebber van de voc, regent, commissaris van de

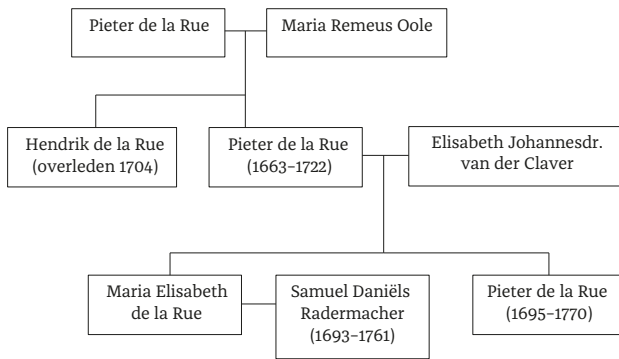
67 M. van der Bijl, *Idee en Interest. Voorgeschiedenis, verloop en achtergronden van de politieke twisten in Zeeland en vooral in Middeburg tussen 1702 en 1715* (Groningen 1981) bijlage v en xii.

68 Paesie, *Lorrendrayen op Africa*, 27

69 Ibidem, 268.

70 Verhees-Van Meer, *De Zeeuwse kaapvaart tijdens de Spaanse Successieoorlog*, 41.

71 Ibidem, 94, 103.

Figuur 3: Stamboom van de familie De la Rue. Bron: Van der Bijl, *Idee en Interest*, bijlage xviii.

Assurantiekamer, commissaris van de Leenbank en Korenbeurs en de neef van lorrendraaijer Jan Walran Sandra (1661-1712).⁷² Pieter de la Rue's zoon, ook Pieter de la Rue (1695-1770) genaamd, was rekenmeester, schepjen, schrijver én lorrendraaijer.⁷³

De tante van Pieter de la Rue, Elisabeth de la Rue, trouwde in 1641 met Cornelis Christiaensen (ovl. 1654).⁷⁴ Diens zoon François Christiaensen (1649-1709)⁷⁵ richtte zich tot zijn dood in 1709 samen met zijn zoons Hermanus Christiaensen (1681-1723) en Cornelis Christiaensen (ovl. c.1713) op de kaapvaart en de smokkelhandel (figuur 4). Enkele van hun schepen werden door de wic opgebracht. Zo werd de *Americaense Galeij*, die was uitgereed door Cornelis Christiaensen, in 1710 door een wic-kruiser te Elmina veroverd.⁷⁶ De Heren Tien werd bericht over de lading van het schip, dat zou bestaan uit '8678 ponden olifantstanden, 56700 ponden grijn, 34500 ponden rijst, 60 marken liquier goud'. Op de factuur die de Heren Tien was toegezonden, was de lading echter veel kleiner, waaruit volgens de Heren Tien 'klaarlijk blijkt dat hierinne groot fraudes ten nadele van de Compagnie sijn gepleegt'. Er moest meteen worden uitgezocht 'waar en onder wier de voornoemde goederen en gout sijn gebleeven'.⁷⁷ De kapitein van het schip, Jacobus van der Beecke, werd overigens niet vervolgd, maar juist aangenomen door de wic als luitenant. Datzelfde jaar verzocht hij de Kamer Amsterdam om zijn verdiende gage uit te laten betalen:

72 Ruud Paesie, *Geschiedenis van de MCC: opkomst, bloei en ondergang* (Zutphen 2014) 39; C. Reinders Folmer-Van Prooijen, *Van goederenhandel naar slavenhandel: de Middelburgse Commercie Compagnie 1720-1755* (Middelburg 2000) 59; Van der Bijl, *Idee en Interest*, bijlage xi en xiii.

73 Reinders Folmer-Van Prooijen, *Van goederenhandel naar slavenhandel*, 109; Van der Bijl, *Idee en Interest*, bijlage xviii.

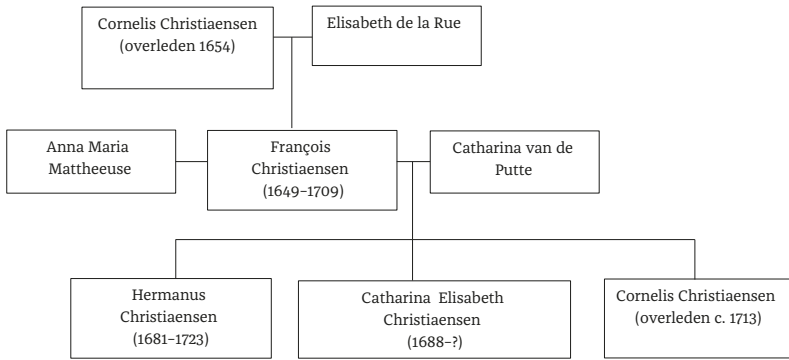
74 Verhees-Van Meer, *De Zeeuwse kaapvaart*

tijdens de Spaanse Successieoorlog, 151; Van der Bijl, *Idee en Interest*, bijlage xviii.

75 François Christiaensen had een gezamenlijke handelsonderneming met Johan Boudaen Courten en de eerdergenoemde Jan Walran Sandra. Van der Bijl, *Idee en Interest*, 135.

76 *Ibidem*, 155.

77 NL-HaNa, wic, 1.05.01.02, inv.nr. 55, 4 oktober 1710, scan 130.

Figuur 4: Stamboom van de familie Christiaensen. Bron: Van der Bijl, *Idee en Interest*, bijlage xviii.

Is binnen gestaan Jacobus van der beecke, gewezend schipper op het lorrendraijent schip d'Americaense Galeij, althans voor lieutenant op het schip Apam van Guinea gerourneert, verzoekende betalinge van desselfs te goede wesende gagie, volgens afreekening van den Directeur Generaal Schoonheit hem mede gegeven. Waer op gelibereert zijnde is goed gevonden.⁷⁸

Dit voorbeeld laat wederom zien dat zeelieden van opgebrachte smokkelschepen zelden werden gestraft voor het schenden van het wic-monopolie. Van der Beecke, die als kapitein van het smokkelschip de *Americaense Galeij* verbannen had moeten worden uit de Republiek of zelfs de doodstraf had moeten krijgen, was een van de vele zeelieden die na zijn arrestatie niet werd vervolgd, maar juist door de wic in dienst werd genomen.

De hiervoor genoemde François Christiaensen hertrouwde met Catharina van de Putte, de zus van lorrendraaier Hermanus van de Putte (figuur 5).⁷⁹ Catharina van de Putte bemoeide zich eveneens met de Zeeuwse smokkelhandel. Na de dood van haar man François Christiaensen (1709) zette zij de smokkelhandel van hem voort. In de vroegmoderne Republiek namen weduwen soms de firma van hun overleden man over. Zij stonden vaak aan het hoofd, totdat hun kinderen oud genoeg waren om het bedrijf over te nemen. In andere gevallen zetten zij de firma samen met hun kinderen voort. Hierdoor konden bedrijven in de vroegmoderne Republiek ondanks het overlijden van de koopman blijven voortbestaan.⁸⁰ Zo was Catharina van de Putte in 1711 boekhouder van de *Gouden Appel*.⁸¹ Aangezien niet alleen haar man, maar ook haar broer Hermanus van de Putte zich bezighielden met de smokkelhan-

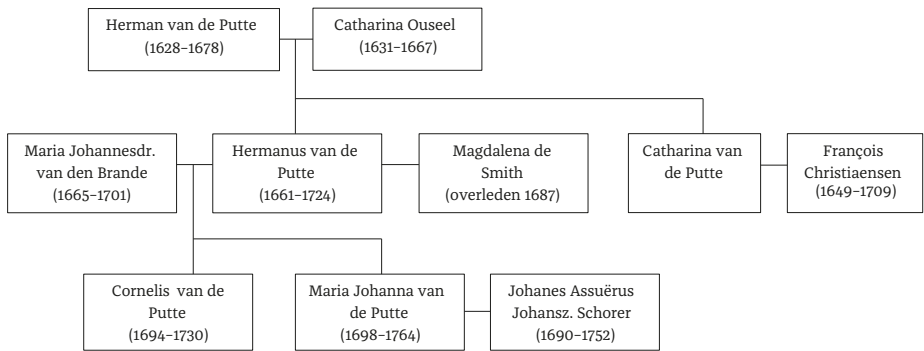
78 Ibidem, inv.nr. 365, 11 september 1710, scan 196.

79 Van der Bijl, *Idee en Interest*, 135. Johan Boudaen Courten nam ook deel uit van de onderneming.

80 Danielle van den Heuvel, *Women & Entre-*

preneurship. Female Traders in the Northern Netherlands, c. 1580-1815. Women and Work in the Early Modern Period (Amsterdam: Aksant 2007) 226.

81 Ibidem, 156; Paesie, *Lorrendrayen op Africa*, 372.

Figuur 5: Stamboom van de familie Van de Putte. Bron: Van der Bijl, *Idee en Interest*, bijlage xviii.

del, beschikte zij over genoeg kennis, (familie)netwerken, en kapitaal om het bedrijf voort te zetten. Het voorbeeld laat zien dat ook vrouwen een belangrijke rol vervulden in de Zeeuwse lorrendraaijerij. Enerzijds waren zij de schakel die lorrendraaijersfamilies met elkaar verbonden door de huwelijken, anderzijds participeerden zij zelf ook actief in de Zeeuwse smokkelhandel.

CONCLUSIE

Hoewel de Zeeuwse lorrendraaijers vrijwel altijd in familieverband opereerden, is het belang van hun familienetwerken in de historiografie nog te weinig benadrukt. De familienetwerken verklaren niet alleen waarom bekende lorrendraaijers zoals Pieter de la Rue, Hermanus van de Putte, en Hermanus Christiaensen op grote schaal samenwerkten, maar ook hoe zij een dubbelspel konden spelen door enerzijds schepen voor de lorrendraaijerij uit te redden en anderzijds betrokken te zijn bij de wic. De lorrendraaijers waren aandeelhouders, bewindhebbers, hoofdparticipanten, en leveranciers, maar brachten ondertussen de wic ernstige schade toe, waarvoor ze vrijwel nooit aansprakelijk werden gesteld.

Door hun verreikende familienetwerken waren de lorrendraaijers op verschillende fronten vertegenwoordigd, met name in de Zeeuwse politiek. Wanneer zij zelf geen politieke functies bekleedden, konden ze rekenen op de steun van familieleden die dat wel deden. Dit verklaart dan ook waarom de Zeeuwse stadsbesturen weigerden mee te werken met de Heren Tien en de Staten-Generaal, en waarom lorrendraaijers vrijwel nooit strafrechtelijk werden vervolgd. De Zeeuwse stadsbesturen traden niet op tegen lorrendraaijers uit eigen kring, zeker niet wanneer het familieleden betrof. De Zeeuwse lorrendraaijers moeten dan ook niet gezien worden als individuen, maar als familiebedrijven, die door hun familienetwerken in te zetten een dubbelspel konden spelen en hierdoor succesvol het wic-monopolie konden omzeilen.

Dit roept nieuwe vragen op over de grootte van de smokkelnetwerken van

de Zeeuwse lorrendraaiers en hun invloed op de bedrijfsvoering van de wic. Zo is het niet bekend of de familienetwerken van de Zeeuwse lorrendraaiers verder strekten dan Zeeland. Gezien de huwelijkspolitiek van de achttiende eeuw is dit wel aannemelijk. Interessant is tevens dat, zoals genoemd, de lorrendraaiers geregeld slaafgemaakten verkochten in de koloniën van de Engelsen, Fransen, en de Denen. Dit laat zien dat de netwerken en de handel van de Zeeuwse lorrendraaiers niet beperkt waren tot het rijk van Republiek maar veel verder strekten. Diepgravend onderzoek naar de Zeeuwse lorrendraaiersfamilies zou meer duidelijk kunnen maken over de rol van de Zeeuwse lorrendraaiërij in de trans-Atlantische slavenhandel en koloniale wereld.

OVER DE AUTEUR Ramona Negrón is als promovenda verbonden aan de Universiteit Leiden, waar zij onderzoek doet naar de Nederlandse exploitatie van het Spaanse koloniale rijk in de vroegmoderne tijd. Daarnaast werkt zij als data-curator aan het Alle Amsterdamse Akten project van Stadsarchief Amsterdam. Zij is vooral geïnteresseerd in vroegmoderne koloniale geschiedenis, maritieme geschiedenis, en slavernijgeschiedenis.